

การศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการ
ภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเครือข่ายย่าน ตามแนวแกนเมืองมรดกโลกสุโขทัย ศรีสัชนาลัย

และกำแพงเพชร

อัมพิกา อมลอย

A study of the value of local handicrafts of the model community for creative
local knowledge management of creative district networks along the world
heritage corridor of Sukhothai, Si Satchanalai, and Kamphaeng Phet

Aumpika Amloy

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Architecture, Chiang Mai University

*Corresponding author. E-mail address: aumpika.amloy@cmu.ac.th

Received: April 27,2022; revised: February 12,2023; accepted: April 10,2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนต้นแบบ จำนวน 3 ชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนเป้าหมายโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร จำนวน 19 ชุมชน เป็นงานวิจัยภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 19 คน ใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง และกลุ่มประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการทำหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน จำนวน 95 คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา จากนั้นนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสำรวจภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ผ่านการบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า ตัวชี้วัดคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม และด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย นอกจากนี้รูปแบบการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนสอดคล้องกับวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์และประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ศักยภาพดังกล่าว นำไปสู่การพัฒนาหรือปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นในลักษณะระบบเครือข่ายและสามารถเชื่อมโยงเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมท้องถิ่นกับพื้นที่ศึกษา ต่อยอดสู่การสร้างกลไกการสนับสนุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเครือข่ายย่าน ตามแนวแกนเมืองมรดกโลกสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมท้องถิ่น เครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ABSTRACT

This research aims to study the value of local handicrafts of the communities based on criteria for selecting 3 model communities to represent the 19 target communities surrounding Sukhothai, Si Satchanalai, and Kamphaeng Phet Historical Park. This research is field research that the samples were 19 people of community leaders, using purposive sampling method, and 95 people of people in the community involved in local handicrafts, using a quota sampling method. Then, bringing the data for qualitative analysis and presented by descriptive writing to summarize the results. The results show the value indicators of local

handicrafts of the model community. It can classify into four aspects, namely 1. identity values, 2. material and process values, 3. aesthetic values, and 4. functional values. In addition, the community's development model of local handicrafts is consistent with culture and shows the conservation and application of local wisdom. Including a management model that emphasizes the participation of people in the community and relies on cooperation from all sectors, it is considered an essential tool in preserving the value of the community's cultural heritage. These potentials lead to the development or improvement of management practices that can link the development of local handicrafts in a networked manner and link the local handicraft identity to the study area. Continue to build a support mechanism for creative local knowledge management of creative district networks along the world heritage corridor of Sukhothai, Si Satchanalai, and Kamphaeng Phet.

Keywords: Local Handicraft Management, Local Handicraft, Creative District Network

บทนำ

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อ้างถึงคำว่า “คุณค่า” หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง ส่วนคำว่า “หัตถกรรม” หมายถึง งานช่างที่ทำด้วยมือ โดยถือประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยมีนักวิชาการให้ความหมายของคำว่า “หัตถกรรม” ไว้หลายประการ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ว่า สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ แสดงออกถึงความชำนาญของผู้ผลิต ในขั้นแรกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ต่อมามีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบ การใช้วัสดุและกรรมวิธีการผลิตมาโดยตลอด เป็นเวลานานนับพันปีจนเป็นงานศิลปะที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและมีคุณค่าความงาม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2553)

ดังนั้นคำว่า “คุณค่าของงานหัตถกรรม” หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่มีประโยชน์และมีคุณค่า ทำจากวัสดุธรรมชาติ และใช้เครื่องมือพื้นบ้านในการผลิตด้วยทักษะฝีมือ และความชำนาญที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เพื่อนำมาใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น (ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, 2559)

จังหวัดสุโขทัยได้รับคัดเลือกจากองค์การยูเนสโกให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ (UNESCO Creative cities network) เมื่อปี พ.ศ. 2562 ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (City of crafts and folk art) เนื่องจากมีคุณสมบัติด้านสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการสร้างสรรค์งาน มีการนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ผลงานและพัฒนาให้เมืองก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และมีพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนจังหวัดกำแพงเพชรจัดอยู่ในพื้นที่พัฒนาของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมรดกโลกสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร กล่าวได้ว่า พื้นที่ทั้งสองแห่ง มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น โดยเฉพาะความสำคัญทางด้านหัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน อันเป็นโอกาสสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นให้กับสินค้าและบริการในอนาคตต่อไป ตลอดจนได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษาการวิจัย เพื่อการจัดทำระบบฐานข้อมูลที่มุ่งเน้นประเด็นการสืบค้นฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และสัณฐาน รวมทั้งการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่รัฐบาลมุ่งหวังไว้ (วัชรพงษ์ ชุมดวง และคณะ, 2562)

อย่างไรก็ตาม นอกจากการจัดทำระบบฐานข้อมูลหัตถกรรมท้องถิ่นแล้ว มีข้อสังเกตว่า การศึกษาด้วยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเครือข่ายย่าน ตามแนวแกนเมืองมรดกโลกฯ พบว่า ยังไม่ปรากฏการศึกษาแบบองค์รวมและเป็นประเด็นที่มีแนวโน้มของจำนวนการศึกษาเพิ่มขึ้นในอนาคต เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (อัมพิกา อ้าลอย, 2564)

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นมูลเหตุปัจจัยของการจัดทำบทความนี้ ซึ่งองค์ความรู้รวมทั้งหลักการอันเป็นผลจากการศึกษา เป็นการสร้างความรู้และความเข้าใจในประเด็นศึกษา ทำให้ทราบถึงคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต คุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่สอดคล้องกับมรดกทาง

วัฒนธรรม นำไปสู่การพัฒนาหรือปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นในลักษณะระบบเครือข่ายและสามารถเชื่อมโยงเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมท้องถิ่นกับพื้นที่ศึกษา ต่อยอดสู่การสร้างกลไกการสนับสนุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเครือข่ายย่าน ตามแนวกานเมืองมรดกโลกสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ จำนวน 3 ชุมชน โดยใช้ตัวชี้วัดคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม และด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย

การทบทวนวรรณกรรม

สามารถจำแนกแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 แนวคิดการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural asset) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากการสร้างสรรค์วัตถุทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตามถิ่นต่าง ๆ ของประชาชนทั่วไป (Popular culture) ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2553) สามารถจำแนกกลุ่มผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมงานฝีมือและหัตถกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง มุ่งเน้นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ทำให้หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนมีลักษณะเฉพาะ สามารถแสดงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน กลุ่มที่สอง มุ่งเน้นการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองกับข้อมูลความต้องการจากผู้บริโภค (Market oriented) ทำให้หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนสามารถแสดงทั้งอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้สอย และกลุ่มที่สาม มุ่งเน้นการใช้ข้อมูลความต้องการจากผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ทำให้หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนมีลักษณะร่วมสมัยในด้านการใช้รูปแบบ ลวดลาย สีสน วัสดุ และกรรมวิธีการผลิต (ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, 2559)

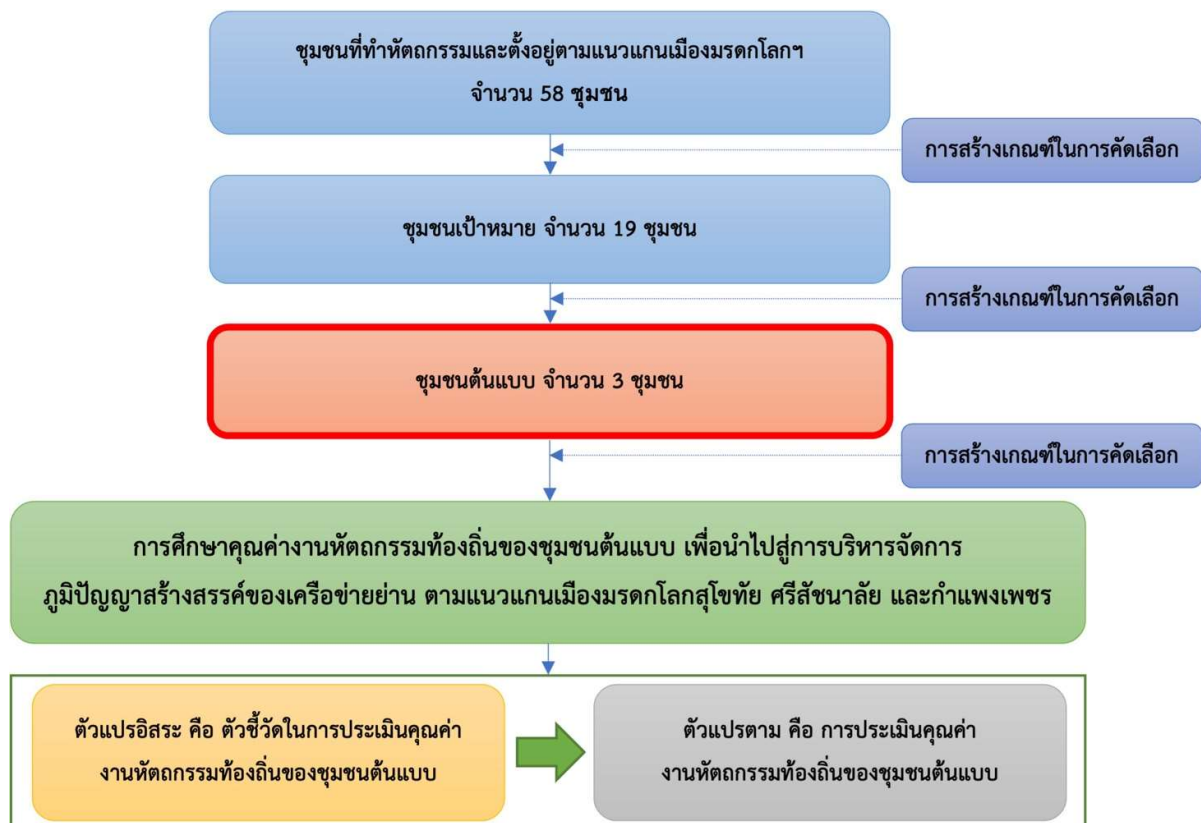
ประเด็นที่ 2 แนวคิดการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity values) เป็นการนำเรื่องราวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนมาถ่ายทอดผ่านการสร้างสรรค์หัตถกรรมท้องถิ่นที่แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้น ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต (Material and process values) เป็นการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่นและกรรมวิธีการผลิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา แสดงออกถึงการผลิตด้วยทักษะฝีมือและความชำนาญ ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม (Aesthetic values) เป็นการนำแรงบันดาลใจที่ได้เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนมาถ่ายทอดผ่านการสร้างสรรค์หัตถกรรมท้องถิ่น สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจ และด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (Functional values) เป็นการสร้างสรรค์หัตถกรรมท้องถิ่นที่สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยทางด้านกายภาพและด้านจิตใจ นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน (ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, 2559)

ประเด็นที่ 3 แนวคิดด้านการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มุ่งเน้นการสนับสนุนให้ตัวแทนพื้นที่จากทุกจังหวัดที่มีความพร้อมและต้องการพัฒนาย่านของตน โดยได้รับความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเมืองทุกภาคส่วน เพื่อช่วยกันค้นหา พัฒนา และต่อยอดสินทรัพย์ในท้องถิ่น นำไปสู่การก้าวเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนได้อย่างยั่งยืน สามารถจำแนกวัตถุประสงค์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คน (People) เพื่อเป็นช่องทางเชื่อมโยงและรวมตัวคนจากภาคส่วนต่าง ๆ และคนหลากหลายวัย ให้มาร่วมกันพัฒนาย่านและเมืองให้ดีขึ้นทั้งในสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม การสร้างอาชีพและรายได้ ไปจนถึงเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อบ่มเพาะ ส่งเสริมศักยภาพ และดึงดูดการรวมตัวของกลุ่มคนสร้างสรรค์ ทั้งที่อยู่ในย่านและนอกย่าน นำไปสู่การต่อยอดพื้นที่ในแบบต่าง ๆ ด้านที่สอง ธุรกิจ (Product) เพื่อสร้างตัวอย่างในการอนุรักษ์ ต่อยอด และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ ที่มีพื้นฐานมาจากมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ เพื่อฟื้นฟูผู้ประกอบการและธุรกิจดั้งเดิม ผ่านการสร้างโอกาสทางอาชีพ และรายได้เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์และวัฒนธรรม และด้านที่สาม พื้นที่ (Place) เพื่อให้เกิดการวางแผนการพัฒนาย่านอย่างเป็นรูปธรรมและจับต้องได้ ผลักดันสู่แผนพัฒนาจังหวัดในระยะยาว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและนักลงทุนเข้าสู่จังหวัด เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับภูมิภาค และระดับประเทศ เพื่อให้

เกิดเครือข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัดและภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ นำไปสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับประเทศใน
องค์กรร่วม เพื่อผลักดันจังหวัดสู่เมืองสร้างสรรค์ระดับสากล (วัชรพงษ์ ชุมดวง และคณะ, 2562)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ สอดคล้องกับ (ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, 2559) ได้เสนอแนวทางการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรม
ท้องถิ่นของชุมชนที่สอดคล้องกับการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม สามารถ
จำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต
ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม และด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยตัวแปร
อิสระ คือ ตัวชี้วัดในการประเมินคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ ส่วนตัวแปรตาม คือ การประเมินคุณค่างาน
หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ (ดังภาพ 1)

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยพื้นฐาน (Basic research) มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและอาศัย
ข้อมูลสนับสนุนจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ 3 ชุมชน ใน 3 พื้นที่ ซึ่ง
เป็นตัวแทนของชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร จำนวน 19 ชุมชน สามารถจำแนก
ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ได้แก่
ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่อาศัย และหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม แนวคิดการศึกษาคุณค่างาน
หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน และแนวคิดด้านการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเครือข่ายย่านเศรษฐกิจ

สร้างสรรค์นำไปสู่การสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเป้าหมาย ชุมชนต้นแบบ และกลุ่มคนสำหรับทำแบบสำรวจ รวมทั้งการสร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยสำรวจภาคสนามในชุมชนเป้าหมายและชุมชนต้นแบบ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1. การเดินเท้าสำรวจทั่วทั้งชุมชน โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศเป็นเครื่องมือพื้นฐาน นำไปสู่การสร้างแผนผังชุมชนที่แสดงตำแหน่งของพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนและบันทึกสภาพทั่วไปเป็นภาพถ่าย 2. การสังเกตการณ์ระยะยาว โดยผู้วิจัยสำรวจภาคสนาม จำนวน 8 ครั้ง ในช่วงเดือนตุลาคม 2563 – กันยายน 2564 3. เพื่อสังเกตการทำหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน และ 4. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non - structured interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประกอบด้วย การจัดระเบียบข้อมูล การทำดัชนีหรือกำหนดรหัสของข้อมูล การสร้างบทสรุปผ่านการอธิบายเชิงพรรณนา และการพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูล ด้านผู้วิเคราะห์ข้อมูล ด้านการทบทวนข้อมูล ด้านวิธีการเก็บข้อมูล รวมทั้งด้านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 5 การแปลผลข้อมูล ผู้วิจัยใช้การบรรยายด้วยภาษาเพื่อถ่ายทอดของผู้วิจัย (General description) และการแสดงหลักฐานสนับสนุนจากข้อมูล (Specific description) เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

การคัดเลือกชุมชนต้นแบบ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง ผู้วิจัยใช้การสำรวจภาคสนามเบื้องต้นร่วมกับการอาศัยข้อมูลสนับสนุนจากผลงานวิชาการ (วัชรพงษ์ ชุมดวง และคณะ, 2562; สุมาลี จินดาพล และคณะ, 2562) เพื่อสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเป้าหมาย คือ เป็นชุมชนที่มีหัตถกรรมท้องถิ่นสอดคล้องกับเกณฑ์มรดกโลกที่โดดเด่นในระดับสากล (Outstanding universal value) กล่าวคือ จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด แสดงถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว ดังนั้นในขั้นตอนนี้ มีชุมชนเป้าหมาย จำนวน 19 ชุมชน ที่สามารถใช้เป็นตัวแทนของชุมชนที่ทำหัตถกรรมและตั้งอยู่ตามแนวแกนเมืองมรดกโลกฯ จำนวนทั้งหมด 58 ชุมชน

ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยใช้การสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนต้นแบบ คือ เป็นชุมชนที่มีหัตถกรรมท้องถิ่นสามารถแสดงถึงคุณค่า 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม และด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ดังนั้นในขั้นตอนนี้ มีชุมชนต้นแบบ จำนวน 3 ชุมชน ที่สามารถใช้เป็นตัวแทนของชุมชนเป้าหมาย จำนวนทั้งหมด 19 ชุมชน โดยกำหนดจำนวนชุมชนต้นแบบ 1 ชุมชน ต่อ 1 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ที่หนึ่งชุมชนนาต้นจัน ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีหัตถกรรมท้องถิ่นในชุมชน คือ ผ้าทอหมักโคลนใช้เป็นตัวแทนของชุมชนที่ทำหัตถกรรมท้องถิ่นโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย พื้นที่ที่สอง ชุมชนบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีหัตถกรรมท้องถิ่นในชุมชน คือ เครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนที่ทำหัตถกรรมท้องถิ่นโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และพื้นที่ที่สาม ชุมชนอ่างทอง ตำบลอ่างทอง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีหัตถกรรมท้องถิ่นในชุมชน คือ ผ้าปักชาวเมี่ยน เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนที่ทำหัตถกรรมโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร (ดังภาพ 2)

การคัดเลือกกลุ่มคนสำหรับทำแบบสำรวจ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ไม่จำกัดเพศ และมีช่วงอายุ 18 – 60 ปี ใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดจำนวนผู้นำชุมชน 1 คน ต่อ 1 ชุมชน ดังนั้นมีผู้นำชุมชนที่ทำแบบสำรวจ จำนวน 19 คน และกลุ่มที่ 2 ประชาชนในชุมชน คือ ผู้อาศัยในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ไม่จำกัดเพศ และมีช่วงอายุ 18 – 60 ปี ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota sampling) เป็นการกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จนครบตามจำนวนโควตาตามจุดประสงค์ โดยกำหนดจำนวนประชาชนในชุมชน 5 คน ต่อ 1 ชุมชน ดังนั้นมีประชาชนในชุมชนที่ทำแบบสำรวจ จำนวน 95 คน

ตาราง 1 แสดงการสรุปปัจจัยสำคัญและตัวชี้วัดเพื่อนำไปสร้างแบบสำรวจคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ

หัวข้อ	รายละเอียด
1.คุณค่าความเป็น อัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity values)	1.1 ความเป็นลักษณะเฉพาะ (Distinctiveness) มีลักษณะเด่นและมีองค์ประกอบที่สามารถจำแนกหรือระบุความแตกต่างจากหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน
	1.2 การดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง (Continuity) มีความสามารถในการดำรงอยู่ในถิ่นที่แห่งหนึ่งได้อย่างต่อเนื่อง
	1.3 ความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-esteem) แสดงออกถึงการกระทำที่เคารพในถิ่นที่ โดยเกิดจากการนำภูมิปัญญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมาถ่ายทอดสู่ผลงาน รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน
	1.4 ความสามารถส่วนตัว (Self-efficacy) แสดงออกถึงความสามารถในการจัดการสภาพแวดล้อม นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี
2. คุณค่าของวัสดุ และกรรมวิธีการผลิต (Material and process values)	2.1 วัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่น (Local material) เป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ทั่วไปในชุมชน แสดงออกถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ มีคุณสมบัติพิเศษ มีสี สัน และพื้นผิวเฉพาะตัว
	2.2 กรรมวิธีการผลิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Traditional production process) ใช้ทักษะฝีมือและความชำนาญจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ แสดงออกถึงลักษณะการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน
3. คุณค่าทางความ งาม (aesthetic values)	3.1 คุณสมบัติของวัตถุ (Quality of an object) มีลักษณะกายภาพ เช่น รูปร่าง รูปทรง สี สัน ลวดลาย พื้นผิว เป็นต้น สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น
	3.2 ความสมส่วน (Proportion) มีการจัดวางองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนที่เหมาะสม รวมทั้งเลือกใช้วัสดุที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น
	3.3. ความเพลินเพลินใจ (Feeling of pleasure) แสดงออกถึงการเชื่อมโยงกับจิตวิสัย สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น
	3.4 ความสัมพันธ์ (Relation) สามารถดึงดูดใจ ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความสนใจในตัววัตถุ นำไปสู่การรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น
4. คุณค่าทาง ประโยชน์ใช้สอย (Functional values)	4.1 ประโยชน์ใช้สอยทางด้านกายภาพ (Physical benefits) มีคุณภาพตามมาตรฐานที่ชุมชนได้กำหนดไว้ มีขนาดสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความปลอดภัยในการใช้งาน มีความแข็งแรงและทนทานตามอายุการใช้งาน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับการใช้งานตามยุคสมัย
	4.2 ประโยชน์ใช้สอยทางจิตใจ (Psychological benefits) สามารถสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจต่อผู้บริโภค มีคุณค่ามากกว่าราคาที่จำหน่าย และสามารถแสดงถึงภาพพจน์หรือสถานะของผู้ใช้สอย

ที่มา : ปรับปรุงข้อมูลจาก ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, 2559

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบของบทความวิจัยฉบับนี้ สามารถจำแนกออกเป็น 3 หัวข้อดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การศึกษาคุณค่าผ้าทอหมักโคลนของชุมชนนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สามารถจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1.1 คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น การผลิตผ้าทอหมักโคลนแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าของชาวไทพวนในจังหวัดสุโขทัย อันเกิดจากการสังเกตการทำความสะอาดผ้าส่วนล่างที่เปื้อนโคลนจากการทำนา โดยชาวบ้านพบว่าผ้าบริเวณดังกล่าวจะมีความนุ่มมากกว่าผ้าในบริเวณอื่น จึงเกิดเป็นกรรมวิธีการผลิตผ้าหมักโคลนขึ้นมา เป็นการใช้ที่ทอผ้าแบบดั้งเดิมเพื่อสร้างลวดลาย จากนั้นนำผ้าดังกล่าวไปหมักโคลน เพื่อให้เนื้อผ้ามีความนุ่ม ทำให้สามารถจำแนกหรือระบุความแตกต่างจากหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน โดยเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันตลอดมาในหมู่ผู้สูงอายุของชุมชนแห่งนี้ โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำให้กิจกรรมการผลิตผ้าทอหมักโคลน สามารถเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ได้อย่างต่อเนื่อง (อิสริย์ นรเศรษฐาภรณ์, 2561)

1.2 คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. วัสดุที่ใช้ในการผลิตผ้าทอหมักโคลน สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ วัสดุธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมสีเส้นด้าย เช่น ใบครามได้สีครามและสีน้ำเงิน ผลมะเกลือได้สีดำ ดินแดงได้สีครีมอ่อนและครีมเข้ม ไม้ฝางได้สีชมพู ตัวครั่ง (แมลง) ได้สีแดง อดม่วง เปลือกไม้ประคูดได้สีแดง เปลือกผลมะปรางได้สีเขียวอ่อน ดอกต้นลิ้นฟ้าได้สีเขียวตอง เมล็ดดอกคำเงาะได้สีแดงส้ม เปลือกไม้ขนุนได้สีเหลือง เปลือกมังคุดได้สีม่วง เปลือกสมอได้สีเขียวขี้ม้า เป็นต้น และโคลนที่ใช้ในขั้นตอนการหมักโคลน ใช้โคลนจากจอมปลวก หรือดินปนทรายทั่วไป นำมาผสมกับน้ำและกรองด้วยผ้าขาวบาง เพื่อแยกเศษไม้หรือผงออก (นิชาดา วิเศษภาศ, 2560)

2. กรรมวิธีการผลิตผ้าทอหมักโคลน ถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงทุกคนในชุมชน สามารถจำแนกออกเป็น 13 ขั้นตอน ได้แก่ การย้อมเส้นด้ายด้วยสีธรรมชาติ การนำเส้นด้ายมาใส่ระวิง การนำเส้นด้ายที่ปั่นหลอดแล้วมาใส่กระสวย การจิ้งไม้ราบเพื่อสร้างสรค์ลวดลาย การสอดกระสวยด้ายยกดอก การกระทบพื้นหรี การเหยียบไม้มาและสอดกระสวยด้ายพุ่ง การกระทบพื้นหรี การเก็บผ้าหรือม้วนผ้า การหมักโคลน การนำผ้าไปซักเพื่อนำโคลนออกจากเนื้อผ้า การต้มผ้า และการนำผ้าไปตากแดดและอบให้แห้ง (นิชาดา วิเศษภาศ, 2560)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตผ้าทอหมักโคลน สามารถจำแนกออกเป็น 8 ชนิด ได้แก่ กี่ทอผ้าแบบดั้งเดิม มีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ใช้เสาจำนวน 4 ต้น และใช้ไม้ยึดขึ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ไม้ปั่นหลอดฝ้าย พื้นหรี กระสวย เขาคะกอก หลอดฝ้ายทางทอ หลอดฝ้ายทางยืน และไม้เหยียบตะกอก (ชนากานต์ ชัยรัตน์, 2553)

3. คุณค่าทางความงาม การสร้างสรรค์ลวดลายบนเนื้อผ้าที่ประณีต ละเอียดลอ และมีความหลากหลาย รวมทั้งการเลือกใช้สีของเนื้อผ้าที่เป็นกลุ่มสีธรรมชาติ สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น (อิสริย์ นรเศรษฐาภรณ์, 2561)

4. คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. การผลิตผ้าทอหมักโคลนของชุมชนนาต้นจั่น มีกรรมวิธีการผลิตที่เป็นมาตรฐาน มีความทนทานตามอายุการใช้งาน และมีปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งาน โดยเฉพาะการผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมกับรูปแบบสมัยใหม่อย่างลงตัวและหลากหลาย ทำให้สามารถตอบสนองต่อการใช้สอยในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น (นิชาดา วิเศษภาศ, 2560)

2. ลวดลายของผ้าทอหมักโคลนมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอผ้าในการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา การถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนผ่านลวดลายของตัวขึ้นและจก ซึ่งเป็นผ้าที่สำคัญที่ใช้สำหรับนุ่งในงานพิธีการของชาวบ้าน สามารถสร้างความภูมิใจแก่ผู้ใช้สอย นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน (อิสริย์ นรเศรษฐาภรณ์, 2561)

ภาพ 3 ผ้าทอหมักโคลน : งานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอกศรีสนาลัย จังหวัดสุโขทัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564)

2. การศึกษาคุณค่าเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอกศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย สามารถจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

2.1 คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำดินเหนียว ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถเก็บหาได้ในละแวกถิ่นฐาน โดยนำมาผลิตเป็นเครื่องปั้นดินเผาสำหรับใช้สอยในครัวเรือนของชาวบ้านใน

ชุมชนบ้านทุ่งหลวง ด้วยลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาแบบไม่เคลือบ มีรูปร่างสวยงาม และมีสีสันคล้ายสีอิฐ ทำให้สามารถจำแนกหรือระบุความแตกต่างจากหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน โดยเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันตลอดมาในชุมชนแห่งนี้ ในอดีตเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา เพื่อตอบสนองการใช้สอยเป็นหลัก ในเวลาต่อมา ชาวบ้านมีการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ทำให้กิจกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสามารถเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ได้อย่างต่อเนื่อง (สุธิดา มาอ่อน, 2565)

2.2 คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. วัสดุที่ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ดินเหนียวจากบึงหนองอ้อยน้อยหรือบึงหนองอ้อใหญ่ และน้ำสะอาด (สุมาวลี จินดาพล และคณะ, 2562)

2. กรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา สามารถจำแนกออกเป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ การนำดินเหนียวจากบึงหนองอ้อยน้อยและบึงหนองอ้อใหญ่ การหมักดินทิ้งไว้ 1 คืน เมื่อครบกำหนดให้ปล่อยน้ำออกในตอนเช้า การนำดินที่ผ่านการหมักเข้าเครื่องโม่หรือเครื่องนวด ใช้อัตราส่วน คือ ดิน 2 ส่วน ต่อทราย 1 ส่วน จากนั้นนวดทั้งหมด 3 รอบ จนเนื้อดินละเอียด การนำดินที่ผ่านการนวดมาขึ้นแบบหมุน เพื่อขึ้นรูปประมาณ 1 – 2 วัน จากนั้นทิ้งไว้ให้หมาด การนำดินที่ผ่านการขึ้นแบบหมุนมาตกแต่งลวดลายหรือฉลุลาย จากนั้นทิ้งไว้ให้แห้งจนดินกลายเป็นสีขาว การนำดินที่ผ่านการตกแต่งลวดลายมาเผา ซึ่งต้องอุ่นเตาเผาล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน เมื่อนำเครื่องปั้นดินเผาเข้าเตาเผาเรียบร้อยแล้ว จึงค่อย ๆ เพิ่มอุณหภูมิ ใช้เวลาเผาทั้งหมด 2 วัน และการนำเครื่องปั้นดินเผาออกจากเตาเผา โดยนำมาวางให้อุณหภูมิคงที่ และจัดจำหน่าย (สุธิดา มาอ่อน, 2565)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา สามารถจำแนกออกเป็น 6 ชนิด ได้แก่ เครื่องโม่ดิน จอบ เสียม หรือพลั่ว ตระแกรงร่อนดิน แป้นหมุน อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะลวดลาย และเตาเผา (วรารักษ์ มั่นทุ่ง, วิทยา ปิตัตังนาโพธิ์ และนิรัช สุดสังข์, 2558)

2.3 คุณค่าทางความงาม การเผาแบบไม่เคลือบผิว หรือเรียกว่า “การเผาแดง” ทำให้สีของเครื่องปั้นดินเผาคล้ายสีอิฐ โดยอาจมีรอยต่างดำ ขึ้นอยู่กับความร้อนที่ใช้ในการเผา รวมทั้งการสร้างสรรค์ลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาที่ประณีตละเอียดลออ และมีความหลากหลาย สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น (สุธิดา มาอ่อน, 2565)

2.4 คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านทุ่งหลวง มีกรรมวิธีการผลิตที่เป็นมาตรฐาน มีความทนทานตามอายุการใช้งาน (วรารักษ์ มั่นทุ่ง วิทยา ปิตัตังนาโพธิ์ และนิรัช สุดสังข์, 2558)

2. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับการใช้งานตามยุคสมัย โดยเฉพาะการลดทอนรายละเอียดบางประการและผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมกับรูปแบบสมัยใหม่อย่างลงตัวและหลากหลายขึ้น จึงนิยมใช้เครื่องปั้นดินเผาแบบนี้เป็นของฝากในเทศกาลสำคัญ นอกจากสามารถสร้างความภูมิใจแก่ผู้ใช้สอย ยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน (สุมาวลี จินดาพล และคณะ, 2562)

ภาพ 4 เครื่องปั้นดินเผา : งานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสุโขทัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

3. การศึกษาคุณค่าผ้าปักชาวเมี่ยนของชุมชนอ่างทอง ตำบลอ่างทอง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร สามารถจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

3.1 **คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น** การผลิตผ้าปักชาวเมี่ยน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ใช้ภาษาตระกูลจีน – ทิเบต สาขาแม้ว – เข้าที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดกำแพงเพชร พวกเขามีศิลปะการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าที่งดงาม ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าเป็นการปักผ้าจากด้านหลัง เพื่อสร้างลวดลายออกมาสู่ผ้าด้านหน้า และเป็นลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ โดยเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันตลอดมาในหมู่ผู้หญิงของชุมชนแห่งนี้ โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำให้กิจกรรมการปักผ้า สามารถเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ได้อย่างต่อเนื่อง (ถมรัตน์ เงินทอง และเพชรรา บุตสีทา, 2564)

3.2 **คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต** สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. วัสดุและเครื่องมือที่ใช้การผลิตผ้าปักชาวเมี่ยน สามารถจำแนกออกเป็น 5 ชนิด ได้แก่ ผ้า เข็มปักผ้า เส้นด้าย กรรไกร และตะกร้าใส่ผ้า (คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2561)

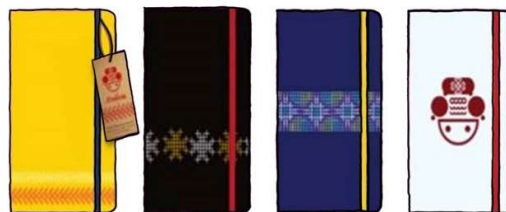
2. กรรมวิธีการผลิตผ้าปักชาวเมี่ยนแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความอดุสหา และคุณสมบัติอีกหลายประการของผู้ปัก เห็นได้จากการเลือกคู่ครองของชายชาวเมี่ยน ซึ่งพิจารณาผ่านงานปักบนกางเกงที่สตรีผู้นั้นสวมใส่ เนื่องจากทักษะการปักผ้า สามารถแสดงถึงอุปนิสัยของผู้ปักได้ สามารถจำแนกวิธีการปักผ้าชาวเมี่ยนออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การปักแบบหญิง การปักแบบเย็บหรือลายขัด การปักแบบทิวหรือลายสอง การปักแบบดับญุดหรือการปักไขว้ (โศกามา จำเภา, 2560)

3.3 **คุณค่าทางความงาม** ลวดลายของผ้าปักชาวเมี่ยน ใช้สีเส้นด้ายไม่น้อยกว่า 7 สี ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน สีเขียว สีม่วง สีดำ และสีขาว สามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ ลวดลายที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน ลวดลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต และลวดลายที่แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของช่างปักผ้า ซึ่งเป็นการนำลายแบบดั้งเดิมมาร้อยเรียงในรูปแบบต่าง ๆ หรืออาจสร้างลายขึ้นมาใหม่ สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น (โศกามา จำเภา, 2560)

3.4 **คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย** สามารถสรุปคุณสมบัติที่แสดงถึงคุณค่าด้านนี้ ออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. การผลิตผ้าปักชาวเมี่ยนของชุมชนอ่างทองมีกรรมวิธีการผลิตที่เป็นมาตรฐาน มีความทนทานตามอายุการใช้งาน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับการใช้งานตามยุคสมัย โดยเฉพาะการนำไปประยุกต์กับเครื่องมือเครื่องใช้และการคิดค้นลวดลายให้สอดคล้องกับยุคสมัย (คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2561)

2. การถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการผลิตผ้าปักชาวเมี่ยน สามารถสร้างความภูมิใจแก่ผู้ใช้สอย นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน (ถมรัตน์ เงินทอง และเพชรรา บุตสีทา, 2564)

ภาพ 5 ผ้าปักชาวเมี่ยน : งานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนอ่างทอง ตำบลอ่างทอง
อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

ที่มา : (ภาพถ่าย) คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร (2561), (ภาพขวา) : ผู้วิจัย (2564)

สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษา โดยอธิบายเปรียบเทียบกับตัวชี้วัดคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ สามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

ด้านที่หนึ่ง คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น สามารถจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ 1. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบมีลักษณะเฉพาะ สามารถจำแนก หรือระบุความแตกต่างจากหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน 2. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถดำรงอยู่ในถิ่นที่แห่งหนึ่งได้อย่างต่อเนื่อง 3. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบเกิดจากการนำภูมิปัญญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมาถ่ายทอดสู่ผลงาน รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน และ 4. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถแสดงออกถึงความสามารถในการจัดการสภาพแวดล้อม นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

ด้านที่สอง คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต สามารถจำแนกออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ 1. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถแสดงถึงการใช้วัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ มีคุณสมบัติพิเศษ มีสีสัน และพื้นผิวเฉพาะตัว และ 2. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถแสดงถึงการใช้ทักษะฝีมือและความชำนาญจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ แสดงออกถึงลักษณะการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ด้านที่สาม คุณค่าทางความงาม สามารถจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ 1. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบมีลักษณะกายภาพ เช่น รูปร่าง รูปทรง สี สัน ลวดลาย พื้นผิว เป็นต้น สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น 2. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถมีการจัดวางองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนที่เหมาะสม รวมทั้งการเลือกใช้วัสดุที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น 3. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถแสดงถึงการเชื่อมโยงกับจิตวิสัย สามารถสร้างการรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น และ 4. หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบสามารถดึงดูดใจ ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความสนใจในตัววัตถุ นำไปสู่การรับรู้ถึงความสวยงามและความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น

ด้านที่สี่ คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย สามารถจำแนกออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ 1. ประโยชน์ใช้สอยทางด้านกายภาพ (Physical benefits) คือ มีคุณภาพตามมาตรฐานที่ชุมชนได้กำหนดไว้ มีขนาดสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความปลอดภัยในการใช้งาน มีความแข็งแรงและทนทานตามอายุการใช้งาน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับการใช้งานตามยุคสมัย และ 2. ประโยชน์ใช้สอยทางด้านจิตใจ (Psychological benefits) คือ สามารถสร้างความเชื่อถือและความมั่นใจต่อผู้บริโภค โดยเฉพาะการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนผ่านงานหัตถกรรม สามารถสร้างความภูมิใจแก่ผู้ใช้สอย นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ควรพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ให้สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยทางด้านจิตใจอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การมีคุณค่ามากกว่าราคาที่จำหน่าย การแสดงถึงภาพพจน์หรือสถานะของผู้ใช้สอย เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คน (People) ประกอบด้วย การสนับสนุนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ประกอบการในชุมชนและตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ทั้งในย่านและนอกย่าน ด้านที่สอง ธุรกิจ (Product) ประกอบด้วย การส่งเสริมชุมชนต้นแบบเพื่อสร้างตัวอย่างในการอนุรักษ์ ต่อยอด และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการที่มีพื้นฐานมาจากมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ รวมทั้งการสนับสนุนกลุ่มผู้ประกอบการดั้งเดิมและกลุ่มใหม่ และด้านที่สาม พื้นที่ (Place) ประกอบด้วย การวางแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะพื้นที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ที่สามารถรองรับกิจกรรมได้หลากหลายตามช่วงเวลาและวัตถุประสงค์ของการใช้สอย เช่น พื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว พื้นที่เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน พื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของชุมชน เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบมีลักษณะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม เห็นได้จากการสร้างสรรค์หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน มีลักษณะผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้สอย และมีลักษณะร่วมสมัย หัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนเหล่านี้ จึงสามารถแสดงออกถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับ (ตระกูลพันธ์

พัชรเมธา, 2559) ได้เสนอแนวทางการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ประกอบด้วย คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity values) คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต (Material and process values) คุณค่าทางความงาม (Aesthetic values) และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (Functional values)

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า การคงอยู่และเปลี่ยนแปลงของคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการบริหารจัดการภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกปัจจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย การสร้างสรรค์หัตถกรรมท้องถิ่นโดยกลุ่มคนที่มีทักษะฝีมือและความชำนาญจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การใช้วัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ รวมทั้งการส่งเสริมศักยภาพในการใช้หัตถกรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องกับ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2553) ได้นิยามความหมายของหัตถกรรมท้องถิ่นและเสนอว่าศึกษาหัตถกรรมท้องถิ่น นำไปสู่การตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูหัตถกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ต่อไป

ส่วนประการที่สอง ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเครือข่ายย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คน (People) ด้านที่สอง วัตถุ (Product) และด้านที่สาม พื้นที่ (Place) สอดคล้องกับ (วัชรพงษ์ ชุมดวง และคณะ, 2562) ได้เสนอว่า การดำเนินการที่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ตั้งแต่หน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน สถาบันศึกษา ถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ชุมชนสืบทอดการสร้างสรรคงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับ (สุมาวลี จินดาพล และคณะ, 2562) ได้เสนอว่า การวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืน และเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม นำไปสู่การเชื่อมโยงการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นในลักษณะระบบเครือข่ายและสามารถเชื่อมโยงเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมท้องถิ่นกับพื้นที่ศึกษา ซึ่งไม่ใช่การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงการพิจารณาไปในรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ หน่วยงานระดับประเทศและระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. นักวิชาการ และเครือข่ายผู้ประกอบการสุโขทัยเมืองสร้างสรรค์ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน สามารถนำแนวทางเหล่านี้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นในลักษณะระบบเครือข่ายและสามารถเชื่อมโยงเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมท้องถิ่นกับพื้นที่ศึกษา ต่อยอดการขยายโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนอื่น ๆ โดยรอบตามแนวแกนเมืองมรดกโลก ฯ ส่วนกลุ่มเป้าหมายรอง คือ ประชาชนและผู้สนใจ สามารถทราบถึงคุณค่าหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชน ต่อยอดสู่การสร้างกลไกสนับสนุนให้ชุมชนสืบทอดการสร้างสรรคงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาเสนอในโครงการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาคุณค่างานหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบ จำนวน 3 ชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนเป้าหมาย จำนวน 19 ชุมชนเท่านั้น อาจมีประเด็นอื่นนอกเหนือจากนี้ที่ยังไม่ถูกกล่าวถึง สำหรับการศึกษในอนาคต ควรขยายขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาให้ครอบคลุมในระดับย่าน รวมทั้งขยายขอบเขตด้านประเด็นการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประเด็นด้านการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์และประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งควรค่าแก่การหยิบยกมาพิจารณา เนื่องจากประเด็นดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนให้ สามารถปรับตัวเข้ากับพฤติกรรมการตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. (2564). **ชนเผ่าเมี่ยน หรือ เย้า ตำบลคลองลานพัฒนาอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร**. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2564, จาก https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=ชนเผ่าเมี่ยน_หรือ_เย้า_ตำบลคลองลานพัฒนา_อำเภอคลองลาน_จังหวัดกำแพงเพชร.
- ชนากานต์ ชัยรัตน์. (2553). **ต้นทุนและผลตอบแทนจากผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย** (บข.ม). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณิชาดา วิเศษภาส. (2560). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย** (รป.ม). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ตระกูลพันธ์ พชรเมธา. (2559). **ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์**. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 67-80.
- ณรรัตน์ เงินทอง และเพชร บุดสีทา. (2564). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกผ้าปักชาวเขาเพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดสำหรับกลุ่มผ้าปักชาวเขา บ้านคลองเตย ตำบลคลองลานพัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร**. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 11(2), 55-64.
- วารภรณ์ มั่นทุ่ง วิทยา ปิตังนาโพธิ์ และนริช สุดสังข์. (2558). **ผลของการใช้เปลือกหอยและผงเหล็กที่มีต่อการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง จังหวัดสุโขทัย**. วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 6(1), 77-89.
- วัชรพงษ์ ชุมดวง และคณะ. (2562). **แผนงานวิจัย การบูรณาการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ พื้นที่โดยรอบตามแนวแกนเมืองมรดกโลก ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย-กำแพงเพชร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.).
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2553). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน : เอกลักษณะเฉพาะถิ่น**. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 30(1), 163-182.
- สุธิดา มาอ่อน. (2565). **ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอศรีมอหริภูมิ จังหวัดสุโขทัย**. วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 13(1), 26-40.
- สุมาวลี จินดาพล และคณะ. (2562). **โครงการย่อยที่ 2 โครงการนำร่องต้นแบบการบริหารจัดการชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์พื้นที่โดยรอบตามแนวแกนเมืองมรดกโลก ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย-กำแพงเพชร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.).
- อัมพิกา อ้าลอย. (2564). **การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนในประเทศไทย**. วารสารวิชาการการออกแบบสภาพแวดล้อม, 8(1), 170-191.

อิสริย์ นรเศรษฐาภรณ์. (2561). การสงวนรักษาผ้าหมักโคลน บ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย (ศศ.ม).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โอกามา จำเภา. (2560). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมผ้าปักชาวเขาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ :
กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาชนเผ่าม้งและเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร (สัปดาห์ทอง), 23(3), 52-70.